

Romportlová, Marta

Poznámky k I. Kapitole ; Poznámky k II. Kapitole

In: Romportlová, Marta. *ČSR a Maďarsko 1918-1938 : bezprostřední vývojová báze a průběh obchodně politických vztahů*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1986, pp. 121-139

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122218>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

- ¹⁾ Souborné hodnocení dosavadní literatury předmětu, pramenů i dobové literatury srv. Marta Romportlová, *Současný stav bádání o meziválečných ekonomických vztazích ČSR a Maďarska a hospodářském vývoji Uher po r. 1890*, CMM 106, 1987, č. 1–2.

POZNÁMKY K I. KAPITOLE

- ¹⁾ Srv. např. Henryk Batowski, *Rozpad Austro-Węgier 1914–1918. Sprawy narodowościowe i działania dyplomatyczne*, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1965; Hanák Péter, Lackó Miklós, Ránki György, *Gazdaság, társadalom, társadalmi-politikai gondolkodás a kapitalizmus korában*, TSz 1969, č. 3–4; Robert A. Kahn, *Rakúsko-uhorské vyrovnanie*, HČ 18, 1968, č. 1, 27–52; Deszö Koszáry, *Ungarische politische Bestrebungen und die Probleme der Monarchie im Zeitalter des Dualismus*, AH 17, 1971, č. 1–2, 27–52; Jurij Křížek, *Krise dualismu a poslední rakousko-uherské vyrovnání (1897–1907)*, in: *Sborník k dějinám 19. a 20. stol.*, Praha 1973, 177–259; Julius Miskolczy, *Ungarn in der Habsburger Monarchie*, Wien-München 1959; *Der österreichisch-ungarische Ausgleich 1867*, Bratislava 1971.
- ²⁾ Marta Romportlová, *Maďarsko 1918–1949. Studie o vývoji a charakteru režimu*, Brno 1973, 2 n.
- ³⁾ Leonard Bianchi, *Občianske slobody v Uhorsku za dualizmu (1867–1918)*, *Právnické štúdie* 14, 1966, 179–201; *týž*, *Die Freiheitsrechte und die Staatstheorien im Zeitalter des Dualismus*, *Studia iuridica* 48, Budapest 1966; Martin Vietor, *Samospráva v teórii a praxi uhorského štátu za dualizmu*, HČ 15, 1967, č. 3, 388–397.
- ⁴⁾ Josef Kolečka, Richard Pražák, *Charakter neoabsolutistického režimu habsburské monarchie a postavení jejích národností v letech 1849–1860/1. (Přehled a srovnání literatury.)*, SPFFBU C 20, 1973, 186–196; MT 1890–1918, Budapest 19XX, kap. XIII, 1003–1063; Robert W. Seton – Watson, *Národnostní otázka v Uhrách*, Brno 1913; Robert A. Kann, *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie I.–II.*, Graz-Köln 1964; Július Mésáros, *Beiträge zum Einfluss der Nationalitätenfrage in Ungarn auf die Entstehung und Niedergang des Dualismus*, in: *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie 1900–1918*, Budapest 1966.
- ⁵⁾ *Národnostní strukturu Zalitavska bez Chorvatska tedy zásadně tvořili Maďari, Rumuni, Němci, Slovinci, Srbové, Chorvati, Ukrajinci, (Rusíni). Statistické údaje, jež jsou uvedeny dále v poznámkách i v textu a tabulkách, nutno brát cum grano salis, s ohledem na záměrnou nepřesnost uherských předválečných statistik, zpracovávaných s tendencí až příslovečnou. Je třeba počítat i s faktem, že jako obyvatelstvo určité národnosti byli uvažováni pouze ti občané, kteří se k nemaďarskému jazyku jako své mateřštině explicitně přihlásili; v podmínkách intenzivního společenskopolitického maďarizačního tlaku jejich pozice nebyla snadná.*
Administrativně byla země rozdělena na komitáty (stolice, župy, megyek) neustejné rozlohy, s hranicemi vytyčenými bez ohledu na národnostní složení obyvatel. Velmi málo komitátů bylo etnicky jednotných, maďarský živel byl zastoupen bez výjimky ve všech. Čím blíže k hranicím, tím byl slabší, s výjimkou mohutné skupiny sikulské, oddělující sedmihradské Rumuny od Rumunska.

Slovenské obyvatelstvo převažovalo absolutní měrou v komitátech sousedících s Moravou a Haličí, ukrajinské ve třech župách severovýchodních, rumunské osídlení se soustřeďovalo především do Sedmihrad a na východ, v jižních komitátech vedle srbských skupin žili němečtí kdysi kolonisté „Švábové“, na západě a v Sedmihradsku Němci „Sasové“.

Oblasti s maďarskou většinou čítaly 33 komitátů a 8 měst s municipiálním právem. Celkem 144.575 km², 51,2 % celkové rozlohy země. Žilo v nich 7.661.000 144.575 km², 51,2 % celkové rozlohy země. Žilo v nich 7.661.000 obyvatel, cca 46 % obyvatelstva Uher. Administrativních celků s většinou maďarskou bylo 30, příznačně ovšem s 16 městy s municipiálním právem. Celkem 138.275 km², 48,8 % rozlohy, v roce 1910 zde žilo 54 % obyvatel země — 9.142.000. Slovensko, Sedmihradsko, východní a jižní Uhry byly tedy oblastmi s malým počtem maďarského obyvatelstva, od 16,2 % do 28,7 %. Na těchto skutečnostech se mimo jiné zakládalo rozvrstvení národních hnutí a tento demografický faktor byl posléze rovněž jedním z principů dělení území po válce. Území s maďarskou většinou nebo kompaktním maďarským osídlením zabíralo vnitřní Uhry v rozsahu na všechny světové strany poněkud širším, než jak byly stanoveny definitivní poválečné hranice. Žilo tam 81 % všeho obyvatelstva maďarské národnosti a 26 % menšin (35 % Němců, 26 % Slováků a 76 % Chorvatů) z celkového počtu všech těchto národnostních skupin v Uhrách bez Chorvatska.

Údaje srv. László Katus, Über die wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Grundlagen der Nationalitätenfrage in Ungarn vor dem ersten Weltkrieg, in: Die Nationale Frage in der Österreichisch Ungarischen Monarchie 1900 — 1918, Budapest 1966; 188—190; Nagy Révai Lexikona, Budapest 1915, heslo Magyarország, XII. Közigazdasági felosztás; MT 1890—1900, mapa za s. 1004.

6) K této problematice srv. např. Jiří Kořalka, Pruskoněmecká politika ve vztahu k vyrovnání roku 1867 a k národním problémům ve střední Evropě, HČ 16, 1968, č. 2, 195—207, 202—204.

7) Už národnostní zákon z r. 1868 rozlišoval mezi národem a národností (nemzet a nemzetiség). „Veškerí obyvatelé Uherska tvoří po stránce politické jeden nedílný a jednotný národ uherský (magyar nemzet), jehož je každý obyvatel vlastní, ať náleží k jakékoli národnosti (nemzetiség), rovnoprávným členem; proto se zvláštní předpisy o tomto rovném právu mohou týkat jen toho, jak se má užívat rozličných jazyků zemských, a to určovat jen potud, pokud toho nutně vyžaduje jednota Uherska, vládní zřízení a veřejná správa, jako také náležité přisluhování spravedlnosti. Odtud se vydávají tato pravidla o užívání rozličných jazyků, ač pro všechny ostatní poměry zůstává nedotknuta naprosto rovnost všech občanů. § 1 Státním jazykem uherským jest maďarština, jelikož toho žádá politická jednota uherského národa...“. Citováno podle Josef Macúrek, Dějiny Maďarů a uherského státu, Praha 1934, 263—264; Robert Seton-Watson, Národnostní... ,přídavek III, 415.

Terminologická nejasnost, která se přenášela i do ostatních jazyků (ungarisch, magyarisch, węgierski, zídka madziarski, Hungarian, Hongrois) byla ve svých důsledcích i důležitým prvkem propagandistickým, zejména v britském prostředí. Příslušníky národností bral tento zákon pod ochranu pouze jako individua, na rozdíl třeba už od XIX. článku rakouského základního zákona z r. 1867, jenž uznával aspoň existenci národnostních skupin, i když je nepovažoval za právnické osoby. Robert A. Kann, Rakúsko... , 6.

Rovněž formulace jazykových práv byla v rakouském zákoně podstatně odlišná. „Všechny národnostní skupiny (Volksstämme) státu jsou rovnoprávné a každá skupina má své nenarušitelné právo udržování a pěstování (Wahrung und Pflege) své národní svébytnosti a jazyka. Stát uznává rovnoprávnost všech v zemi existujících jazyků ve školství, úřadech a veřejném životě. V oblastech, kde žije více národnostních skupin, musí být veřejné školy zřízeny takovým způsobem, aby každá z národnostních skupin obdržela nezbytné prostředky k výchově v mateřském jazyce, bez nucené výuky druhému oblastnímu jazyku“. Citováno podle Henryk Batowski, Rozpad... , 26—27.

Praktická interpretace těchto ustanovení jistě nevyklučovala preferování německého elementu, ale přece jen skýtala jistý prostor neněmeckým národům, v oblasti ovšem hlavně kulturpolitické a již mnohem méně na poli mocensko-institucionálním, kde o paritě přece jen nemohlo být řeči.

- ⁸⁾ Srv. např. A magyar polgári pártok programjai 1867–1918, Budapest 1971.
- ⁹⁾ Julius Miskolczy, Ungarn..., 171.
- ¹⁰⁾ Péter Hanák, Ungarn im Auflösungsprozess der österreich-ungarischen Monarchie. Grundlagen und Folgen, in: Versailles – Saint Germain – Trianon. Umbruch in Europa vor fünfzig Jahren, München-Wien 1971, 37–47.
- ¹¹⁾ O úloze pokrokových činitelů maďarské opoziční politiky, kteří se nesmlouvavě postavili, byť osamoceni, proti národnostnímu útlaku, ať už tak činili na parlamentní půdě nebo v jiných politických prostředích, srv. např. II. svazek Keményho Iratok..., nebo Gábor G. Kemény, Mocsáry Lajos válogatott írásai, Budapest 1958; dále srv. Richard Pražák, Jubileum Gábora G. Keménye, SPFFBU C 21–22, 1974–1975, 181–183; Milan Podrimavský, Oszkár Jászi a národnostná otázka, HČ 20, 1972, 65–88; Vargyai Gyula, Nemzeti kérdés és integráció. Adalékok Jászi Oszkár nemzetiségi koncepciójának értékléséhez, Pécs 1970.
- ¹²⁾ Viz pozn. 19.
- ¹³⁾ Henryk Batowski, Rozpad..., 13 n. Předlitavsko totiž i po vyrovnání zůstalo komplexem čtrnácti státoprávně historických korunních zemí s vlastní provinční a vnitřní správou až po okresní a obecní samosprávy (zastupitelstva). Dvoukolejností správní struktury (centrální moc, vykonávaná prostřednictvím místodržitelství [Statthaltereien] a jejich orgánů, zůstávala v rukou panovníka, ústřední vlády a parlamentu) se nadvláda rakouského, německého elementu v životě provincií přece jen jistým způsobem oslabovala. Hospodářsky vyspělejší a vnitřně diferencovanější societa Předlitavska si vynucovala neustálé prohlubování konstitucionalismu a rozšiřování demokratických práv – především volebního – a na výsledcích této politiky se podílely nakonec i neněmecké národnosti.
- V Zalitavsku byla situace podstatně odlišná. Výjimku tvořilo Chorvatsko, které mělo od vyrovnání v roce 1868 nejširší autonomii v rámci monarchie vůbec, i ve srovnání s Haličí. Srbochorvatština byla s výjimkou vojenského velení jediným úředním jazykem, budapeštský parlament měl 40 křesel pro poslance delegované chorvatským sněmem (hlasovali ovšem výlučně jen v záležitostech týkajících se Chorvatska). Účinným prostředkem maďarského omezujícího a podřizujícího tlaku v chorvatském prostředí byla ovšem z Budapešti s postupem let před 1. světovou válkou stále tvrději dirigovaná funkce chorvatského bána. Henryk Batowski, Rozpad..., 31; Karel Kadlec, Státní zřízení a státoprávní postavení slovanských národů, in: Slovanstvo, obraz jeho minulosti a přítomnosti, Praha 1912, 241, n.
- ¹⁴⁾ Július Mesáros, Vnútorne príčiny rozkladu dualistickej monarchie a postavenie Slovákov v Uhorsku, HČ 17, 1969, č. 1, 43–56.
- ¹⁵⁾ Srv. paměti G. Dumba, Dreihund und Ententepolitik in der alten und neuen Welt, Zürich 1931, 306 n. Autor studoval problematiku před odchodem na velvyslanceckou funkci do Washingtonu, kterou vykonával v l. 1913–1915. Otázku vystěhovalectví v celouherském měřítku podrobně srv. Julia Puskás, Emigration from Hungary to the United States, Etudes historiques hongroises 1975, Budapest 1975, sv. II, 67–103.
- ¹⁶⁾ Július Mesáros, Vnútorne...; Szász Zoltán, A magyar kormány terveit a nemzetiségi pénzintézetek általi ellenőrzésére, Századok 100, 1967, 108–137; Ladislav Tajták, Priemyselná revolúcia na Slovensku a jej sociálne dôsledky, HČ 22, 1974, č. 3, 347–367.
- ¹⁷⁾ Kromě literatury uvedené výše ještě např. Pölöskei Ferenc, Tisza István nemzetiségi politikája az első világháború előestéjén, Századok 103, 1970, č. 1, 3–34.
- ¹⁸⁾ Josef Kabrda, Josef Kolejka, Richard Pražák, Dějiny národů střední a jihovýchodní Evropy II., 70. léta 19. stol. – 1918, Praha 1966, 104.
- ¹⁹⁾ Z velké masy literatury předmětu uvádím výběrově Jozef Butvin, K štátoprávnym snahám Slovákov 1848–1918, ZFFUKo, Historica 1971, 61–69; Dejiny Slovenska II, Od roku 1848 do roku 1900, Bratislava 1968; K slovenskému národnému vývoju na východnom Slovensku, AFUPJŠP Literárnovedný zborník 2, Košice 1970; Jozef Karpat, Represie národnostných prejavov v Uhorsku za dualizmu, HČ 22, 1974, č. 2, 237–244; Milan Krajčovič, Slovenská politika v strednej Európe 1890–1901. Spolupráca Slovákov, Rumunov a Srbov, Bratislava 1971; Magyarok és románok. Történelmi tanulmányok, Budapest 1966; Mária Mayer, Beiträge zur Geschichte der Ruthenen (Karpatoukrainer) um die Jahrhundertwende, AH 19, 1973, č. 1–2, 115–150; Slováci a ich národný vývin, Bratislava 1969; Slovenská

otázka a stredná Európa v novovekých dejinách, Bratislava 1973; Jarmila Tkadlečková-Vantuchová, Češi a Slováci v národnooslobodzovacom boji do rakúsko-uhorského vyrovnania roku 1867, Bratislava 1970; Zdeněk Urban, Problémy slovenského národného hnutí na konci 19. stol., AUC Philosophica et historica 37, Praha 1972; Niederhauser Emil, A nemzeti megújulási mozgalmak Kelet-Európában, Budapest 1977.

- 20) Výstižný paralelní srovnávací přehled národních hnutí v Uhrách v 2. pol. 19. stol. a do r. 1914 srv. László Katus, Über die wirtschaftlichen... ..
- 21) Vilmos Sándor, Die Grossindustrielle Entwicklung in Ungarn 1868–1910, AH 3, 1956.
- 22) Citováno podle Ferdinand Tremel, Wirtschafts- und Sozialgeschichte Österreichs, Wien 1969, 324.
- 23) Z prací, zabývajících se všeobecnou hospodářskou problematikou Uher a Podunají před 1. světovou válkou vybírám: Berend Iván, Ránki György, A Dunamegence gazdasági problémái az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után, úvodní partie, A MTA Filozófiai és Történettudományi Osztályának Közleményei 17, 1969, č. 3, 417–430; tíž, East-Central Europe in the 19th and 20th Centuries, Budapest 1977; tíž, Gazdaság és társadalom. Tanulmányok hazánk és Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19.–20. században, Budapest 1969, 2. vyd. 1976; tíž, A magyar gazdaság száz éve, Budapest 1971; tíž, Magyarország gyáripára az imperialista első világháború előtti időszakában, 1900–1914, Budapest 1955; Berend T. Iván, Szuhay Miklós, A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1918, Budapest 1973; Alois Brusatti, Die Habsburgermonarchie 1848–1918. I. Die wirtschaftliche Entwicklung, Wien 1973; K. M. Fink, Die österreichisch-ungarische Monarchie als Wirtschaftsgemeinschaft, München 1968; Pavla Vrbová-Horská, Kapitalistická industrializace a středoevropská společnost, Praha 1970; László Katus, Economic Growth in Hungary During the Age of Dualism (1867–1913). A Quantitative Analysis, in: Social-Economic Researches on the History of East-Central Europe, SHASH 62, Budapest 1970; tíž A kelet európai iparosodás és az „önálló tőkés fejlődés“ kérdéséhez, TSz 10, 1967, č. 1, XX; György Ránki, Iván T. Berend, Prejudice and Reality. Economic development in the Dual Monarchy, The New Hungarian Quarterly 11, 1970, č. 40, 129–137; Social-economic researches on the history of East-Central Europe, SHASH 62, Budapest 1970.
- 24) Iván T. Berend, Ways and Peculiarities of Enterprise Development in Hungarian Industry, AH 20, 1974, č. 2, 363–383, s. 363.
- 25) Ránki György, A kisipar szerepe a magyar kapitalista fejlődésben, TSz 1964, č. 2, 423–451.
- 26) MT 1890–1918, 353.
- 27) Ránki György, Az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági fejlődésének néhány kérdéséhez, Valóság 11, 1968, č. 5, 28–37.
- 28) O souvislostech vládní politiky a kodifikace nových ekonomických poměrů srv. Leonard Bianchi, Zákonodárstvo a vývoj priemyslu v Uhrách za dualizmu, Právnehistorické štúdie 17, 1973, 113–144.
- 29) MT 1890–1918, 293–338.
- 30) Použito diagramu MT 1890–1918, 396.
- 31) Tamtéž, 289.
- 32) Berend T. Iván, Ránki György, Nemzeti jóvesdelem és tőkefelhamozás Magyarországon 1867–1914, TSz 9, 1966, č. 2, 187–203; Jan Navrátil, K obchodním vztahům rakousko-uherského a německého imperialismu před 1. světovou válkou, AUPO, Historica 7, 1964, 135–166.
- 33) MT 1890–1918, 287.
- 34) Významnou a postupem doby ovšem klesající účast cizích pracovníků, tak, jak souvisela s postupnou konzolidací domácí ekonomiky, ukazuje tabulka (MT 1890–1918, 349) o jejich procentuálním podílu na celkovém počtu zaměstnanců v letech 1900 a 1910.

	1900	1910
Vlastníci továren	4,4	3,4
Obchodní a správní úředníci	10,0	7,1
Techničtí úředníci	20,7	16,8
Mistři, předáci, mechanici	19,3	12,5
Dělníci	10,2	5,7

- ³⁵⁾ Jaroslav Horejsek, Kapitálová expanze Živnostenské banky do jihovýchodní Evropy v letech 1907–1918, AUPO, *Historica* 15, 1971, 85–102; Jan Navrátil, Úloha obchodních vztahů mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem v letech 1901–1914, AUPO, *Historica* 8, Praha 1965; Ctibor Nečas, Balkán a česká politika. Pronikání rakousko-uherského kapitálu na Balkán a česká buržoazní politika, Brno 1972.
- ³⁶⁾ MT II, 197–215.
- ³⁷⁾ Zdeněk Sládek, Marta Romportlová, Československo-maďarské hospodářské vztahy ve 20 letech, in: *Otázky dějin střední a jihovýchodní Evropy II*, 1975, 311. K této problematice srv. např. i diskusní příspěvek Gyula Ránki, in: *Der österreichisch-ungarische Ausgleich ...*, 411.
- ³⁸⁾ Tamtéž.
- ³⁹⁾ Reforma celního tarifu a naše zahraniční politika, ZP 1920, 575.
- ⁴⁰⁾ Ferdinand Tremel, *Wirtschafts - ...*, 327.
- ⁴¹⁾ E. Dufek, Konstruktivnost naší zahraniční politiky, ZP 1922, 29–30.
- ⁴²⁾ M. Scott Eddie, Cui bono? Magyarország és a dualista Monarchia vedővámpolitikája, TSz 19, 1976, č. 1–2, 156–166.
- ⁴³⁾ Čistě formálním rozbořením těchto a podobných jevů došel nakonec americký historik G. Macesich až k poněkud kurióznímu pochybování o existenci společného trhu vůbec. Srv. jeho diskusní příspěvek in: *Der österreichisch-ungarische Ausgleich ...*, 380–393.
- ⁴⁴⁾ Sándor Ausch, Önálló gazdasági fejlődés vagy tőkés függés, TSz 11, 1968, č. 3; Tamás Csató, The Development of Internal Trade in East-Central and South East Europe (a Few Outstanding Features of the Capitalist Era from the Middle of the 19th Century to the Middle of the 20th), AH 1977, č. 3–4, 397–440; M. Scott Eddie, The Terms of Trade as a Tax on Agriculture: Hungary's Trade with Austria 1883–1913, *Journal of Economic History* 1977, č. 2; Jurij Křížek, Krize dualismu a poslední ...; týž, *Die wirtschaftlichen Grundzüge des österreichisch-ungarischen Imperialismus in der Vorkriegszeit (1900–1914)*, Praha 1963; Ladislav Tajták, *Priemyselná ...*
- ⁴⁵⁾ *Die Geschichte Ungarns*, Budapest 1971, 418–423.
- ⁴⁶⁾ Přehled československých dějin II/2, Praha 1960, 880–881.
- ⁴⁷⁾ Tamtéž.
- ⁴⁸⁾ Berend Iván T., Ránki György, Magyarország gazdasága az első világháború után 1919–1929, Budapest 1966, 39.
- ⁴⁹⁾ M. Scott Eddie, The Terms and Patterns of Hungarian Foreign Trade 1882–1913, *Journal of the Economic History*, 1972.
- ⁵⁰⁾ *Die Geschichte Ungarns ...*, 418–423.
- ⁵¹⁾ MT 1890–1918, 384.
- ⁵²⁾ Jurij Křížek, Die Kriegswirtschaft und die Zerschlagung der Monarchie, in: *Die Auflösung des Habsburgerreiches. Zusammenbruch und Neuorientierung im Donauraum*, Wien 1970.
- ⁵³⁾ Kromě prací uvedených v poznámkách k 1. oddílu této kapitoly, zejména pozn. 8) a 11) srv. k politickému rozložení sil uvnitř Uher před 1. světovou válkou a k úloze opozice zejména: István Diószegi, The Independence Opposition and the Monarchy's Foreign Policy, 1900–1914, in: *Etudes historiques hongroises 1975*, II, Budapest 1975, 209–238; kde rovněž velké množství literatury k problému

- mu; Gergely Jenő, A keresztény szocializmus Magyarországon, Budapest 1977, 9–63; T. M. Islamov, Političeskaja bor'ba Vengrii nakanune pervoj mirovoj vojny 1906–1914, Moskva 1972; Károlyi Mihály, Levelezése I., 1905–1920, Budapest 1978; MT 1890–1918; 669–718; Pölöskei Ferenc, Kormányzati politika és parlamenti ellenzék 1910–1914, Budapest 1970; týž, Nacionalizmus a dualizmus korában, in: A magyar nacionalizmus . . ., 165–186; Jozef Teichman, Maďari ve válce a po válce, Praha 1937, 28, 64–65.
- ⁵⁴⁾ Sociální rozvrstvení společnosti srv. MT 1890–1918, 426–516; Miklós Lackó, Rozwój węgierskiej klasy robotniczej w okresie kapitalizmu (1867–1944), Studia z dziejów ZSRR i Europy środkowej 7, 1971, 5–36.
- ⁵⁵⁾ Fukász György, A polgári radikalizmus nacionalizmusa (Jászi Oszkár és a nemzeti kérdés), in: A magyar nacionalizmus . . ., 209–231; dále literatura v pozn. 11.
- ⁵⁶⁾ MT 1890–1918, 530 n.; Tibor Erényi, The Activities of the Social Democratic Party of Hungary during the first Decade of the Century, in: Studies of the History of the Hungarian Class Movement 1867–1966, Budapest 1975, 56 až 88; týž Die Frage der Revolution und der Reform in der Arbeiterbewegung Österreich-Ungarns um die Jahrhundertende, Etudes historiques hongroises 1975, II., Budapest 1975, 31–63, s. 38; Gábor G. Kemény, Príspevok k vzájomným vzťahom maďarskej nezávislej Iavice a robotníckeho hnutia v Uhorsku v rokoch 1864–1874, HČ 21, 1973, č. 1, 96–127; Edit S. Vincze, Kampf um die Schaffung einer sozialistischen Massenpartei in Ungarn (1848–1900), Nouvelles études historiques 2, 95–120; táž, A magyarországi Szociáldemokrata Párt megakulása és tevéysége 1865, a kilencvenes éveken, Sz 89, 1958, 126–162; táž, Pläne und Versuche zur Gründung einer sozialdemokratischen Partei in Österreich und Ungarn (1868–1872), SHASH 109, Budapest 1975; táž, The Struggle of the Social Democratic Party of Hungary (1860–1890), in: Studies on the History . . ., Budapest 1975, 19–54.
- ⁵⁷⁾ Vladislav Zapletal, Počátky slovenského sociálně demokratického dělnického hnutí v Budapešti 1893–1900, AUPO, Historica 14, 1969, II., 1.
- ⁵⁸⁾ Tibor Erényi, Die Sozialdemokratische Partei Ungarns und die Aussenpolitik der Österreichisch-Ungarischen Monarchie in den Jahren 1908–1914, Etudes historiques I, Budapest 1970; týž, Die Sozialdemokratische Partei Ungarns und der Dualismus, Nouvelles études historiques 1965, 2, 121–151; Kálmár I. György, Szociáldemokrácia, nemzeti és nemzetiségi kérdés Magyarországon (1900–1914), Budapest 1976.
- ⁵⁹⁾ Josef Kolečka, Národnostní otázka v programu socialistických stran za první světové války (1900–1914), SPFFBU C 18/19, 1972, Rozprava 1–72; týž, Národnostní programy pro střední a jihovýchodní Evropu, Brno 1971.
- ⁶⁰⁾ Josef Kolečka, Národnostní otázka . . .
- ⁶¹⁾ Jemnitz János, A szocialista pártok és a háború 1914–1918, Budapest 1969.
- ⁶²⁾ Alžběta Andicsová, Uhorské robotnícke hnutie za svetovej vojny r. 1914–1918, Bratislava 1952, 6–7; Jemnitz János, Az 1917 évi sztokcholmi konferencia, Sz 112, č. 3, 530–554.
- ⁶³⁾ József Gálantai, Die Kriegszielpolitik der Tisza Regierung 1913–1917, in: Nouvelles études historiques, Budapest 1965, 201–225, pozn. 19, citát.
- ⁶⁴⁾ Ottokar Czernin, Im Weltkrieg, Berlin–Wien 1919, 183 n.
- ⁶⁵⁾ Edvard Beneš, Zničte Rakousko Uhersko, Praha 1920, 143.
- ⁶⁶⁾ Jiří Kořalka, Pruskoněmecká . . .; otázkami zahraniční politiky se kromě prací, uváděných už výše, zabývá rozsáhlá masa literatury, z níž připomínám pro účely svého zkoumání Henryk Batowski, Rozpad . . ., Hanák Péter, Magyarország a Monarchiában, Budapest 1975; týž Ungarn im Auflösungsprozess . . .; Dezső Kosáry, Ungarische politische . . .; Julius Miszkolczy, Ungarn . . .; Studien zur Geschichte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, Budapest 1961, SHASH 51; Josef Teichman, Maďari . . .; Jurij Křížek, Beiträge zur neuesten Geschichte der mitteleuropäischen Völker, Praha 1960; týž, Česká politika a první světová válka, in: 50 let Československa 1918–1968, Praha 1968.
- ⁶⁷⁾ Jiří Kořalka, Malé národy . . ., 56.
- ⁶⁸⁾ Tamtéž, 51, pozn. 5.
- ⁶⁹⁾ Srv. Gyula Mérei, Föderationspläne in Südosteuropa und in der Habsburger Monarchie, in: Nouvelles études historiques, Budapest 1965, 5–45; Mikuláš Písch, Federalizačné stredoeurópske projekty v období imperializmu, Zborník FF UKO

- 22, *Historica* 1977, 5–18; Ferenc Pecze, *Myšlenka trialismu v maďarské právnícké literatuře v době kolem přelomu století*, *Právněhistorické studie* 17, 1973, 225–243.
- 70) Géza Jeszensky, *A brit külügyminisztérium és Magyarország 1890–1914*, *TSz* 20, č. 2, 209–246.
- 71) Waclaw Fejczak, *Historia Węgier*, Wrocław 1966, 292–293.
- 72) Ferenc Pölöskei, *Tisza's Policy toward the Romanian Nationalities*, *AH* 18, 1972, č. 3–4, 267–291.
- 73) Sándor Vadász, *Formation des groupes socialistes antimilitaires en 1914*, *AUSB, Sectio historica* 11, Budapest 1970.
- 74) Z rozsáhlé literatury předmětu srv. Gálantai József, *Magyarország az első világháborúban*, Budapest 1974, 2. vyd.; *týž*, *Tisza és a világháború*, *SZ* 98, 1964, 887–711; *týž*, *Die Kriegszielpolitik der Tisza Regierung 1913–1917*, 201–225; Zdeněk Kojecský, *Návrh na neutralizaci Rakousko-Uherska z května 1914*, *ČMMS* 93, 1974, 321–340; *MT 1890–1918*, kap. XV, 1083–1234.
- 75) Ottokar Czernin, *Im Weltkrieg* . . . , 187–188.
- 76) Képviselőházi Napló 1. 12. 1915, cit. podle József Gálantai, *Die Kriegszielpolitik* . . . , 210.
- 77) K otázce *Mittleuropu* v uherském prostředí srv. Irinyi Károly, *Mittleuropa-tervek és az osztrák-magyar politikai közgondolkodás*, Budapest 1973; k postojí Károlyiho srv. Mihály Károlyi, *Gegen eine ganze Welt*, München 1924, 162.
- 78) Oszkár Jászi, *Revolution and Counter-Revolution in Hungary*, London 1924, 2–3.
- 79) Nevelő Irén, *Az úzermek militarizálása és a panszabizottságok az első világháború idején*, *TSz* 7, 1964, č. 1.
- 80) Nevelő Irén, *A munkaosztály helyzete Magyarországon az első világháború idején 1914–1917*, *Sz* 99, 1965, č. 6.
- 81) Gyula Miley, *K istorii sozdanija Vengerskoj Kommunističeskoj Partii*, *AH* 6, 1960, 321–353.
- 82) Marta Romportlová, *Maďarsko . . .*, 5–25; *MT 1890–1918*, 23–508.
- 83) Kromě literatury citované výše a uváděné v bibliografických pomůckách, končíme o příčinách rozpadu monarchie Jurij Křížek, *Některé otázky rozpadu Rakousko-Uherska, téze, rkp.* Praha 1977, referát na zasedání čs.-jugoslávské komise historiků 19.–23. 9. 1977 v Třinci; souhrn poněkud starší literatury srv. Josef Kolejka, *Rozpad habsburské monarchie. (Světová historiografie.)* *ČMMS* 86, 1960, 321–353.
- 84) Jurij Křížek, *Některé . . .*, 12.
- 85) Jan Opočenský, *Konec monarchie rakousko-uherské*, Praha 1928, 510 n.
- 86) Jan Opočenský, *Vznik národních států v říjnu 1919*, Praha 1927, 227 n.
- 87) Tibor Hajdú, *Michael Károlyi and the Revolutions of 1918–1919*, *AH* 10, 1964, č. 3–4, 351–371; *týž*, *Mírňaja pobeđa revolucii v Vengrii i boľba za nezavisimost 1918–1919*, *Nouvelles études historiques* 1965, 2, 227–249; András Sziklós, *Ungarn im Oktober 1918*, *AH* 23, 1977, č. 1, 1–42.
- 88) Kamil Krofta, *Konec starého Uherska*, Bratislava 1924, 40–42.
- 89) Jászi se v letech před válkou jako jeden z mála představitelů opozice, kritizující vládní politiku, soustavně a zodpovědně zabýval národnostní otázkou, nedbaje ani osobní perzekuce. Uprostřed října 1918 zkoncipoval federalizační plán, který se setkal v maďarském prostředí Uher s živou odezvou. Měl v úmyslu zachovat monarchii, ale rozšířit ji, zlikvidovat dualistický systém a vytvořit federaci pěti státních jednotek, openou o Dohodu – Rakousko, Maďarsko, Polsko, Čechy a Illyrie – Spojené státy dunajské. O vnitřní federaci v Uhrách v tomto plánu nebyla řeč, národnostní otázka se měla řešit uspokojením národních požadavků ve věcech kultury a jazyka. Károlyi pojal tuto představu do své koncepcce a jejich kombinací vytvořil oficiální koncepci vládní. Jászi Oszkár, *A monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok*, Budapest 1918; *týž*, *Magyarországi Schuld, Ungars Sühne*, München, 1924; Mihály Károlyi, *Gegen . . .*; literatura srv. např. József Gálantai, *O Jászi's Conception on Federation*, in: *Études historiques hongroises* 1975, Budapest 1975, 313–326; Kővágó László *Föderációk és föderációs tervek 1918–1919*, *Történelem* 5, 1966; Milan Podrimavský, *Oszkár Jászi . . .*; Gabor Vermes, *The Agony of Federalism in Hungary under*

the Karolyi Regime, 1918–1919, East European Quaterly (Colorado), Vol. VI, No. 4, January 1973, 487–503.

- ⁹⁰⁾ Josef Teichman, Maďari . . . , 118 n.
- ⁹¹⁾ Tamtéž.
- ⁹²⁾ AFMZV Budapešť 1918, č. 7/18, 28. 11. 1918.
- ⁹³⁾ Bogdan Krizman, Belehradské prímérie 13. novembra 1918, HČ 16, 1968, 332–353; Jan Opočanský, Vznik . . . , 236–237.
- ⁹⁴⁾ Jan Galandauer, Jak se slovenská otázka prosazovala do českého politického programu v období přípravy samostatného československého státu, HČ 19, 1971, 177–197; Miloš Gosiorovský, Slovenská otázka za prvej svetovej vojny, in: Zborník materiálov V. zjazdu slovenských historikov, Bratislava 1969, 292 n.
- ⁹⁵⁾ Marián Hronský, K slovenskej politike v období prvej svetovej vojny 1914–1918, HČ 17, 1969, 473–514; týž, K otázke aktivizácie a diferenciacie slovenského politického tábora na jar 1918, Historie a vojenství 1968, 767 n.; týž, Slovensko za prvej svetovej vojny a vznik československého státu 1918, HČ 27, 1979, č. 2, 222–276.
- ⁹⁶⁾ Z literatury na Slovensku v období kolem převratu zejména komplex prací Mariána Hronského, z nichž vybírám K otázke účasti československých dobrovolníků na obsadzovaní Slovenska československým vojskom (november 1918–marec 1919), HČ 20, 1972, 541–583; týž, Problémy národnoslobodzovacieho hnutia Slovákov v roku 1918, HČ 23, 1975, č. 1, 11–46; Milan Hodža, Slovenský rozchod s Maďarmi, Bratislava 1929; Ferdinand Peroutka, Budování státu. Československá politika v letech popřevratových I.–III., Praha 1934; Viliam Plevza, Slovenská štátnosť a slovenská otázka v politike KSC, Bratislava 1971, 66–68; Juraj Purgat, Od Trianonu po Košice, Bratislava 1970, 12 n.; Ladislav Tajták, Maďarské snahy o riešenie slovenskej otázky v rokoch 1918–1919, ZFFUKO, Historica XXII, 1971, 209–220; týž, Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918, Bratislava 1968, 99–130; týž, Úsilie maďarských vládnucich tried o udržanie Slovenska v rámci Maďarska v roku 1918, HČ 14, 1966, 522 n.; Marta Zedníková, Slovenská otázka v predmníchovskej ČSR (1918–1938), rkp. doktorské disertace, Brno, UJEP 1974, 33–38; Martin Vietor, Zapojenie Slovenska do ČSR r. 1918, Právněhistorické studie 14, 1969, 59–81.
- ⁹⁷⁾ Kramář psal o tom např. Benešovi do Paříže: „Trpíme úžasné prestižem na Slovensku, když nás Maďari vyhánějí a bohužel nemáme dost moci, abychom tomu zabránili.“ AFMZV, PA, 3311/1918, cit. podle Jozef Klimko, Úprava jižních hranic Slovenska po vzniku ČSR, Právněhistorické studie 18, 1974, 39–53, s. 47; K situaci dále srv. Boj o charakter státu 1918–1920, sv. 1, Praha 1962; Die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik und ihre international-politische Stellung, Praha 1968.
- ⁹⁸⁾ Edvard Beneš, Světová válka a naše revoluce II, Praha 1928, 517 n.
- ⁹⁹⁾ Pesti Hírlap 24. 11. 1918; František Houdek, Vznik hranic Slovenska, Bratislava 1931, 214; Jozef Klimko, Úprava . . . , 47.
- ¹⁰⁰⁾ Edvard Beneš, Světová . . . , 517 n.; korespondence o Slovensku mezi Benešem, Kramářem, Károlyim, Hodžou, Barthou (maď. ministr vojenství) a plk. Vyxem (pověřenec Dohody v Budapešti). Dále Josef Klimko, Úprava . . . 49.
- ¹⁰¹⁾ Ferdinand Peroutka, Budování . . . , II/2, 1103–4, text Benešova memoranda.
- ¹⁰²⁾ „... hleďte via facti bez rámusu tyto krajiny obsadit, jakmile přijde naše vojsko. Zde rozhoduje fait accompli, provedený bez hluku boje, a ovládnutí situace. Právo nám nyní k tomu dali . . .“, Edvard Beneš, Světová válka . . . , III . . . , 523.
- ¹⁰³⁾ Srv. např. výrok V. Šrobára: „... kto prvej položí ruku na Slovensko, ten ho získa trvale . . .“, Vavro Šrobár, Oslobodené Slovensko, Praha 1928, 211.
- ¹⁰⁴⁾ AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1918, č. 8.
- ¹⁰⁵⁾ Přehled čs. dějin II/1 . . . , 42–43; Jozef Klimko, Úprava . . . , 50.
- ¹⁰⁶⁾ Katarína Urbanová, Vznik Ministerstva pre správu Slovenska, HČ 19, 1971, 199–221.
- ¹⁰⁷⁾ Obsáhle srv. Juraj Kramer, Iredenta a separatizmus v slovenskej politike, Bratislava 1957, 7 n.
- ¹⁰⁸⁾ Felsőmagyarország 18. 12. 1918; Ladislav Tajták, Národnodemokratická . . . , 149; Marta Zedníková, Slovenská . . . , 43.
- ¹⁰⁹⁾ Přehled čs. dějin II/1 . . . , 43.
- ¹¹⁰⁾ Karel Kadlec, Podkarpatská Rus, Praha 1920, 3.

- 111) L. Nagy Zsuzsa, A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918–1919, Budapest 1965.
- 112) Hajdú Tibor, A Magyarországi Tanácsköztársaság, Budapest 1969; Kóvágó László, A nemzeti kérdés 1918–1919 – ben, Történelem 7, 1968, č. 8, 98–122; týž, Po-
pytka internacionálneho riešenia nacionalnych problem v jugo-vostočnej Jevro-
pe v 1919 godu, Nouvelles études historiques II, Budapest 1965, 252–268; Kun
Béla, Węgierska republika rad. Wybór przemówień i artykułów, Warszawa 1965;
Ervin Liptai, Bojba Vengerskoj Krasnoj Armii protiv imperialističeskoj inter-
vencii v 1919 g., I. AH 5, 1959, 106 n., II. AH 6, 1960, 101–148; týž, A Magyar
Tanácsköztársaság, 2. vyd., Budapest 1968; MT 1918–1919, 1919–1945, 191–348;
András Siklós, The Hungarian Soviet Republic and the National and Nationality
Question, AH 17, 1971, č. 1–2, 73–84.
- 113) Marta Romportlová, Maďarsko ..., 10–17.
- 114) Srv. L. Nagy Zsuzsa, A párizsi ...
- 115) L. Nagy Zsuzsa, The Mission of General Smuts to Budapest. April 1919, AH 11,
1965, č. 1–4, 163/185.
- 116) O průběhu intervence srv. Václav Král, Intervenční válka československé bur-
žoazie proti Maďarské sovětské republice v roce 1919, Praha 1953; Ervin Liptai,
Bojba ...; Pál Nándori, Intervention militaire étrangère et la République Hon-
groise des Conseils, AUSB Sectio iuridica 11, 1969, 75–101; dále literatura v pozn.
112.
- 117) AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1919, sv. 4, č. 177, 25. 5. 1919. Klofáč na mi-
nisterstvo obrany: „... Maďaři velice zesílili, jejich duch je opravdu ofenzivní,
zdá se, že teprve teď začíná nám válka ...“.
- 118) Ervin Liptai, Bojba ..., II.
- 119) Karel Vaš, Českoslovenští pracující a intervenční tažení proti Maďarské repu-
blice rad v roce 1919, Slovanský přehled 56, 1970, č. 4, 276–290; č. 5, 337–342;
Václav Král, Intervenční ..., 242.
- 120) Clémenceau poslal 6. června Bělovi Kunovi telegram, vyzývající Maďarsko k pře-
rušení vojenských akcí. Spolu se záměrem pozvat maďarské delegáty do Paříže
a tam jim oznámit podmínky míru vyjadřoval i nezakrytou hrozbu represáliemi
ve formě koordinovaného vojenského zásahu v případě, že by boje pokračovaly.
Magyarország története II, Budapest 1966, 346–347. Kun odpověděl 9. června
v podstatě vyhýbavě. AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1919, sv. 2, č. 1341,
9. 6. 1919.
- 121) Další jednání mezi Dohodou a republikou rad se protahovala se zřejmou odda-
lovací taktikou z maďarské strany. AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1919.
č. 39/19, z 14. 6., 40/19 z 16. 6., 43/19 z 17. 6., 41/19 z 17. 6., 45/19 z 19. 6., 47/19
z 27. 6.
- 122) Edvard Beneš, Světová válka ..., II., 499.
- 123) AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1919, č. 48/19, 1. 7.
- 124) Ferenc Boros, K vzťahom maďarskej komunistickej emigrácie a československej
marxistickej ľavice, HČ 7, 1959, 57–59; Dezider Czizmadia, K problémom vzta-
hov československých a maďarských pokrokových síl medzi dvoma svetovými
vojnami (1918–1938), HČ 18, 1970, č. 3, 406–426.
- 125) AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1921, sv. 3, č. 190, 7. 6.
- 126) Josef Pogányi, Belyj terror v Vengrii, Moskva 1921; Deže Nemeš, Vengrija v gody
kontrrrevoljucii, Moskva 1966.
- 127) Zahraněční politika Maďarska v rámci středoevropských problémů před podpi-
sem Trianonské smlouvy srv. Ádám Magda, Dunai konfederáció vagy kisantant,
TSz 20, 1977, č. 3–4, 440–484, kde uvedena bohatá literatura; Francis Deák,
Hungary at the Paris Peace Conference. The Diplomatic History of the Treaty
of Trianon, New York, Columbia University Press 1942; Alena Gajanová, ČSR
a středoevropská politika velmocí 1918–1938, Praha 1967; Juhász Gyula, Ma-
gyarország külpolitikája 1919–1945, Budapest 1969; L. Nagy Zsuzsa, Az USA
és a Duna-medence 1919–1939, Sz 110, 1976, č. 1, 51–76; Věra Olivová, Versail-
leský systém a charakter jeho krize v r. 1920, ČSČH 12, 1964, č. 4, 520–535;
Ormos Mária, Francia-magyar tárgyalások 1920-ban, Sz 109, 1975, č. 5–6, 904–952;
D. Perman, The Shaping of the Czechoslovak State, Leyden 1962; James Small-
wood, Banque's Ghost at the Paris Peace Conference: The United States and

- ¹²⁸⁾ Protičeskoslovenské akce v nejdůležitějších oblastech a politika vůči Dohodě srv. dále Arató Endre, A magyar csehszlovák viszony ötven éve. (Történelmi tekintetés.), Budapest 1969; především ovšem Boros Ferenc, Magyar csehszlovák kapesolatok 1918–1921 – ben, Budapest 1970; týž, O protičeskoslovenských revizionistických plánech horthyovské reakce (1919–1920), ČsČH 15, 1967, 344–368.
- ¹²⁹⁾ Juraj Kramer, Iredenta...; Juraj Purgat, Od Trianonu..., 15–17. K diferenciaci politického smýšlení maďarského obyvatelstva v ČSR srv. Endre Arató, Political Differentiation in the Hungarian Population of Czechoslovakia in the Post-World War I Years, Budapest 1975, SHASH 122; Pavol Komora, Maďarské buržoázne strany na Slovensku (1919–1920), ZFFUKo Historica 20, 1969, 89–125; Marta Zedníková, Slovenska...
- ¹³⁰⁾ ZP 1920, 260.
- ¹³¹⁾ Dokumenty srv. Francis Deák, Hungary..., dok. 44, 46, 47, 48. Reakci maďarské společnosti srv. např. dále Gálantai József, Trianon és a revíziós propaganda, in: A Magyar nacionalizmus..., 280–301.
- ¹³²⁾ Srv. Soós Katalin, Burgenland az európai politikában 1918–1931, Budapest 1971, kde podrobně rozebírá dva roky a šest měsíců diplomatických jednání a šarvátek nereálnou a avanturistickou politikou maďarských buržoazních vlád.
- ¹³³⁾ Text smlouvy SZN 1922, č. 102.
- ¹³⁴⁾ ZP 1920, 286–287.
- ¹³⁵⁾ 10 let Československé republiky, Praha 1928, II., 541–542.
- ¹³⁶⁾ Marta Romportlová, Maďarsko..., 24–25.
- ¹³⁷⁾ Literatura o vzniku Malé dohody je velmi rozsáhlá a nebylo by účelné ji zde uvádět. Vzhledem k problémům zde rozebíraným odkazují na pozn. 127. V souvislosti s Maďarskem zejména pozdějšího období se otázkou podrobně zabývá Ádam Magda, Magyarország és a kisantant a harmincas években, Budapest 1968.
- ¹³⁸⁾ Albert Mousset, La Petite Entente. Ses origines, son historie, ses connexions, son avenir, Paris 1923, reprodukuje text všech původních malodohodových smluv. „Article I. En cas d'une attaque, non provoquée, de la Hongrie contre l'une des Hautes Parties contractantes, l'autre Partie s'engage à concourir à la défense de la Partie attaquée de la façon déterminée par l'arrangement prévu dans l'article 2 de la présente convention...“, s. 164.

POZNÁMKY K II. KAPITOLE

¹⁾ SZN 1927, č. 120.

²⁾ Iván T. Berend, György Ránki, The development of the manufacturing industry in Hungary (1900–1944), Budapest 1960, 47.

K celkovému ekonomickému vývoji Maďarska v meziválečném období a k vývoji jednotlivých hospodářských odvětví srv. výběrově tyto základní práce: Berend Iván T., A közep és keleteurópai gazdasági integráció kérdésehez. (Történelmi előzmények, Közgazdasági Szemle 15, 1968, č. 3, 308–326; týž, György Ránki, Capital accumulation and the participation of foreign capital in Hungarian economy after the First World War, Nouvelles études historiques 2, 1965, 269–292; týž, Kelet-Európa gazdasági fejlődésének kérdéseire a két világháború között, Történelmi Szemle 1975, č. 4, 608–626; týž, Magyarország gyárlipara a második világháború előtt és a háború időszakában, 1933–1944, Budapest 1958; týž, Magyarország gazdasága és története az első világháború után 1919–1929, Budapest 1966; Gunst Péter, A mezőgazdasági termelés története Magyarországon

- 1920–1938, Budapest 1970; týž, La production agricole en Hongrie entre les deux guerres mondiales, AH 20, 1974, č. 1–2, 103–136; týž, Ungarns Landwirtschaft zwischen 1919–1938. Internationale Verhältnisse. Az Agrártörténeti Szemle 11, 1969, suppl., Budapest 1970; Magyarország története 1918–1919, 1919–1945, Budapest 1976, 488–508, 597–610, 729–764; Reményi Lajos, Külkereskedelempolitika Magyarországon 1919–1924, Budapest 1969, 275 s.
- 3) Zdeněk Sládek, Marta Romportlová, Československo-maďarské hospodářské styky ve 20. letech. (Nástin problematiky a vývoj jejího politicko-obchodního aspektu od r. 1918 do smlouvy z r. 1927), Otázky dějin střední a východní Evropy II, 1975, Brno 1975, 307–331, s. 313.
- 4) Slovenským územím vedlo pět důležitých severojižních železničních spojů z Kongresowky přes Halič do Budapešti; trasy viz Stanisław Raubał, Granica polityczna polsko-czechosłowacka, Warszawa 1927, 72.
- 5) Konkrétní údaje v 1. kapitole této práce.
- 6) První podrobnější sonda do problematiky v naší literatuře Marta Romportlová, Zdeněk Sládek, Příspěvek k dějinám finančních a kapitálových vztahů mezi Československem a Maďarskem 1918–1938, CMM 94, 1977, č. 3–4, 33–51; K otázkám vývoje finančního hospodářství v Maďarsku srv. např. Berend Iván T., Ránki György, Infláció és elzárkózási irányzatok Magyarországon az első világháború után, Sz 98, 1964, 661–686. Sz. Ormos Mária, Az 1924 évi magyar államkölesön megszerzése, Budapest 1964.
- 7) Iván T. Berend, György Ránki, The development... 51–52; Zdeněk Sládek, Marta Romportlová, Československo-maďarské... pozn. 23; dále srv. Iván Berend, Ránki György, A nagytőke és a nagybírtok és a nagyítőke „agrárius-merkantil” ellentétének kérdéséhez 1919–1925, Történelmi Szemle 1959, č. 1–2.
- 8) AFMZV, IV, sekce, krab. č. 544, sl. 1, č. 1377/20, zpráva delegáta ČSR v Budapešti z 28. 2. 1920.
- 9) AFMZV, IV, sekce, krab. č. 658, č. 1033/20.
- 10) Věra Olivová, K historii čs.-rakouské smlouvy z roku 1921, ČsČH 9, 1961, 198.
- 11) AFMZV, Telegramy odeslané 1920, č. 3135; telegram E. Beneše vyslanectví v Paříži z 1. 3. 1920.
- 12) AFMZV, Telegramy odeslané 1920, tel. MZV delegatuře v Budapešti ze 17. 6. 1920.
- 13) Iván T. Berend, György Ránki, The development... 50–51, poukazují zvláště na to, že ani z Polska, ani z Československa nepřicházelo uhlí.
- 14) Český finančník, Praha, 1. 11. 1920.
- 15) Srv. Juhász Gyula, Magyarország külpolitikája 1919–1945, Budapest 1969; Miklós Szinai, István Bethlen und die politische Konsolidierung des ungarischen konter-revolutionären Regimes 1919–1922, AH 23, 1977, 43–74; Magyarország története 1918–1919, 1919–1945, 435–632; Marta Romportlová, Maďarsko..., 19–29.
- 16a) Sz. Ormos Mária, Magyarország bélépése a Nemzetek Szövetségébe, Sz 1957, 227–270; L. Nagy Zsuzsa, Az Egyesült Államok és a Duna-medence 1919–1933, Sz 110, 1976, č. 1, 51–76.
- 16) AFMZV, PZ Budapest, č. 269, 22. 7. 1921, č. 303, 16. 8. 1921.
- 17) Jiří Bureš, Přehled o Maďarsku, ZP 1922, 128–129; 230–231.
- 18) Josef Teichman, Maďari..., 325.
- 19) Nemes Dezső, A Bethlen kormány külpolitikája, Sz 1959, 844–870.
- 20) Magyarország története II, 399.
- 21) AFMZV, Telegramy odeslané 1921, č. 4971–4985; Benešův tel. ze 17. 3. 1921.
- 22) Iván T. Berend, György Ránki, The development..., 59. Citováno volně podle anglického překladu z maďarštiny.
- 23) AFMZV, Telegramy došlé 1921, č. 4271.
- 24) AFMZV, Telegramy odeslané 1921, č. 5749–5760; Benešova cirkulární depeše z 25. 6. 1921.
- 25) Procès verbal concernant les questions de l'échange des marchandises, AFMZV, IV, sekce, krab. č. 923, sl. 1.
- 26) AFMZV, IV, sekce, krab. č. 923, sl. 2 B.
- 27) AFMZV, IV, sekce, krab. č. 923, sl. 2.
- 28) Rudolf Olšovský, Světový obchod a Československo 1918–1938, Praha 1961, 221–222; srv. rovněž komentáře ve Sborníku zahraniční politiky 1920.

- 29) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 461, s. 12, obal č. 60 944. Zpráva sekretariátu československé delegace v Janově z 14. 4. 1922.
- 30) Tamtéž, zpráva sekretariátu z 19. 4. 1922.
- 31) Václav Ibl, Hospodářské otázky na janovské konferenci, ZP 1922, 819–830.
- 32) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 3; zpráva člena delegace J. Dvořáčka z 1. 5. 1922.
- 33) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 5, č. 150025/IV/3, zpráva referátu ministřestva průmyslu, obchodu a živnosti ze 6. 10. 1922.
- 34) Alena Gajanová, ČSR a středoevropská politika velmocí, Praha 1967, 124 uvádí, že obchodní smlouva byla uzavřena, ale nedodává, že nebyla schválena vládami a proto nebyla uvedena v platnost.
- 35) Josef Dvořáček, K hospodářským jednáním mezi ČSR a Maďarskem, ZP 1922, 1685–1686.
- 36) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 924, sl. 6.
- 37) SZN 1923, č. 223, 225, 227, 228.
- 38) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 927, sl. 6/1; krab. č. 924, sl. 8.
- 39) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 4, příloha k č. 142801/IV; zpráva – záznam obchodní a živnostenské komory v Bratislavě ze září 1922.
- 40) AFMZV, PZ Londýn 1923, č. 86.
- 41) Iván T. Berend, György Ránki, The development . . . , 57.
- 42) Srv. J. Ciepielewski, I. Kostnowicka, Zbigniew Landau, Jerzy Tomaszewski, Historia gospodarstwa świata XIX i XX wieku, Warszawa 1970; Přehled československého hospodářství . . . ; Iván T. Berend, Magyarország gazdasága . . .
- 43) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 925, sl. 1, č. 94579; zpráva vyslanectví v Budapešti z 31. 5. 1924.
- 44) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 544, sl. 1, č. 121051/IV; zpráva ministra obchodu L. Nováka o jednání z 17. 7. 1924.
- 45) František Pospíšil, ZP 1926, 1488–1489.
- 46) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 930, sl. 4, obal Zemědělská rada.
- 47) SZN 1925, č. 111.
- 48) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 927, sl. 5, č. 193840/IV.
- 49) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929.
- 50) SZN 1926, č. 109.
- 51) SZN 1926, č. 138.
- 52) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 102608/26.
- 53) AFMZV, Telegramy odeslané 1926, č. 700–701.
- 54) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 102608/26.
- 55) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 106471/IV/26; dopis z 10. 7. 1926.
- 56) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 920, sl. 8, č. 109964/26.
- 57) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 5, č. 117042/IV.
- 58) SZN 1926, č. 162.
- 59) Josef Skorkovský, Obchodní smlouva mezi Československou republikou a Maďarským královstvím, ZP 1927, 953.
- 60) Tamtéž, 954.
- 61) Srv. pozn. 62.
- 62) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 926, sl. 7, příl. k čj. 172829/IV. Rezoluce manifestační schůze mlynářstva z 16. 11. 1926.
- 63) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 164867/26.
- 64) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 930, sl. 2.
- 65) SZN 1927, č. 120.
- 66) Josef Skorkovský, Obchodní . . . , 955–960.
- 67) SZN 1927, č. 122.
- 68) Josef Skorkovský, Obchodní . . . , 958.
- 69) Kolektiv ÚDESK SAV Bratislava, Dejiny Maďarska, rkp. 1969, 39.
- 70) Zdeněk Sládek, Marta Romportlová, Československo-maďarské . . . , pozn. 1.
- 71) SZN 1927, č. 120.
- 72) AFMZV, IV. sekce, krab. 932, sl. 3, č. 59751.
- 73) Tamtéž, č. 11247.
- 74) Potvrdil je předseda národohospodářské sekce MZV J. Friedmann ve svém hlášení, srv. poznámka další.

- 75) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 932, sl. 3, č. 123370; zpráva čsl. vyslanectví v Budapešti z 26. 9. 1929.
- 76) SZN 1930, č. 55.
- 77) SZN 1933, č. 182.
- 78) Tabulka ukazuje tendence ve vývoji zahraničního obchodu celkového, nejen recipročního. Odvozena z údajů Přehledu čs. dějin..., 216 a Dějiny Maďarska..., kap. II, 39.
- 79) Přehled čs. dějin..., 228, 233.
- 80) Do roku 1929 uvádí Přehled... toto pořadí států podle důležitosti obchodu s ČSR: nástupnické státy, Německo s přístavy, USA a státy západní Evropy, země s obratem $\frac{1}{2}$ do 1 miliardy Kč, ostatní státy.
- 81) Přehled čs. dějin..., 228.
- 82) Dějiny Maďarska..., kap. III, 59.
- 83) Die Geschichte Ungarns, Budapest 1972, 558, uvádějí, že v roce 1929 vzrostla průmyslová výroba v Maďarsku oproti roku 1913 o 12 % (ve Francii o 40 % a v USA o 70 %).
- Některá odvětví setrvala na stabilní úrovni, v potravinářském průmyslu probíhala krize a odvětví jako textilní, papírenský a kožedělný průmysl prodávána na 3,3–4 miliardy pengó a průmyslová na 2,35–3 miliardy pengó. Srv. Václav Khek, Maďarská hospodářská politika, ZP 1929, 177.
- V Československu bylo od r. 1927 dosaženo úrovně průmyslové výroby v r. 1913 a již v roce 1926 byla některá odvětví lehkého průmyslu postižena nepříznivými důsledky ztráty odbytu, mj. i v Maďarsku. Přehled dějin čs. ..., 220, pozn. 14.
- 84) Búzás József, Nagy Ferenc, Magyarország külkereskedelme 1918–1944, Budapest 1961, 380.
- 85) Václav Khek, Maďarská..., 177.
- 86) Iván T. Berend, György Ránki, Spoločnosť węgierskie w okresie międzywojennym, Studia z dziejów ZSSR i Europy środkowej IX, 1973, 143–179.
- 87) Václav Khek, Maďarská..., 179 n.
- 88) József Búzás, Nagy Ferenc, Magyarország..., 79.
- 89) Tamtéž, 80.
- 90) Přehled čs. dějin..., 233.
- 91) József Búzás, Ferenc Nagy, Magyarország..., 53. K vývoji obchodních vztahů následnických států srv. Jerzy Tomaszewski, Związki handlowe państw sukcesyjnych, Studia z dziejów ZSRR i Europy środkowej 14, 1968, 74–94; Iván T. Berend, Ránki György, Kelet-Európa gazdasági...
- 92) József Búzás, Ferenc Nagy, Magyarország... 53.
- 93) Tamtéž, 54.
- 94) Dějiny Maďarska..., kap. III, 78.
- 95) Rudolf Wagner, Panství kapitalistických monopolů v Československu, Praha 1958, 120.
- 96) Tamtéž.
- 97) Přehled čs. dějin..., 320.
- 98) K politickoekonomickému vývoji střední a jihovýchodní Evropy v souvislosti s tématem naší práce srv.: Ádám Magda, Magyarország és a kisantant a harmincas években, Budapest 1968; Valerián Bystrický, Konferencia v Lausanne – konečné riešenie reparačnej otázky, SŠ 14, 1973, 51–83; týž, Le plan Tardieu sur la structure économique des pays danubiens en 1932 et la Tchecoslovaquie, SHS 8, 1975, 73–109; týž, Pokus o hospodárske upevnenie Malej dohody (1933), SŠ 18, 1977, 145–175; týž, Ladislav Deák, Európa na prelome, Diplomatické a politické vzťahy v rokoch 1932–1933, Bratislava 1973; Ewa Cytowska, Z zagadnień polityki włoskiej w Europie środkowej w początkach lat trzydziestych, Studia z dziejów ZSRR i Europy środkowej 8, 1972, 111–126; Ladislav Deák, Balkánská dohoda a plán Dunajského paktu (1935), SŠ 11, 1971, 115–141; týž, Pokusy o upevnenie malodohodového spojenectva s Francúzskom v rokoch 1936–1937, SŠ 13, 1972, 88–110; Nagy L. Zsuzsa, A hazai liberális ellenzék világgazdasági válság idején (1928–1932), Sz 112, 1978, č. 3, 403–431; Ormos Sz. Mária, Bethlen koncepciója az olasz-magyar szövetségről. 1927–1931. Történelmi Szemle 14, 1971, č. 1–2, 133–156; táž, Franciaország és a keleti biztonság 1931–1936, Budapest

- 1970; táž, A propos de la sécurité est-européenne dans les années 1930, AH 16, 1970, č. 3–4, 307–322; Eva Rečková, Maďarsko a Tardieuov plán hospodárskej spolupráce podunajských štátov, Slovanský prehľad 1967, č. 3, 143–149; Marta Romportlová, Zdeněk Sládek, Integrační středoevropský plán A. Tardieua a československá a maďarská politika, SPFFBU C 25–26, 1978–1979, Brno 1979, 71–98; Zdeněk Sládek, Hospodářská Malá dohoda a agrární blok zemí střední a jihovýchodní Evropy, Slovanský prehľad 1979, č. 3, 219–232; týž, Miroslav Teichman, Hospodářské pronikání nacistického Německa do zemí střední a jihovýchodní Evropy v letech 1933–1940, SHS 11, 1976, 175–207; Światowy kryzys gospodarczy, zvláštní číslo časopisu Dzieje najnowsze 2, 1975.
- ⁹⁹⁾ Die Geschichte Ungarns . . . , 567.
- ¹⁰⁰⁾ József Búzás, Ferenc Nagy, Magyarország . . . , 37.
- ¹⁰¹⁾ Průběh agrárnických obstrukcí podrobně Marta Romportlová, Zdeněk Sládek, Obchodné politické vzťahy medzi ČSR a Maďarskem v letech 1927–1935, SPFFBU C 21–22, 1974–1975, 67–99, s. 81 n.
- ¹⁰²⁾ „Kdyby Maďari nevyhověli naší žádosti (o souhlas se zavedením povolovacího řízení) a viděli v zavedení povolovacího řízení porušení obchodní smlouvy, trval by pan ministr Bradáč na revizi smlouvy s krátkou lhůtou. Kdyby revize nevedla k cíli, trval by na jejím vypovězení“. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 932, sl. 5, č. 32085/30;
O vývoji čs. zemědělství a agrární politiky v té době srv. Vladimír Lacina, Krize československého zemědělství 1928–1932, Praha 1974.
- ¹⁰³⁾ SZN 1930, č. 72, 73, 85.
- ¹⁰⁴⁾ SZN 1930, č. 154.
- ¹⁰⁵⁾ Přehled konzula V. Čecha o jednání s Maďarskem z 28. 12. 1930. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 932, sl. 5.
- ¹⁰⁶⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 933, sl. 4, 166131.
- ¹⁰⁷⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 933, sl. 7, č. 26831.
- ¹⁰⁸⁾ Tamtéž, č. 20892/Čech.
- ¹⁰⁹⁾ Tamtéž, č. 18421.
- ¹¹⁰⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 934, sl. 4, č. 36256/31.
- ¹¹¹⁾ Zpráva Š. Osuského z 1. 5. 1931, AFMZV, Telegramy došlé 1931.
- ¹¹²⁾ Búzás József, Nagy Ferenc, Magyarország . . . , 110.
- ¹¹³⁾ Záznam J. Friedmanna o sdělení ministra E. Beneše z 11. 5. 1931. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 934, sl. 3, č. 62689.
- ¹¹⁴⁾ Zpráva delegace ze 3. 7. 1933. Tamtéž, č. 88324.
- ¹¹⁵⁾ AFMZV, Telegramy odeslané 1931, č. 525.
- ¹¹⁶⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 934, sl. 1, č. 116565.
- ¹¹⁷⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 935, sl. 2, č. 3410.
- ¹¹⁸⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 658, sl. 3.
- ¹¹⁹⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 938, sl. 3.
- ¹²⁰⁾ Tamtéž.
- ¹²¹⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 935, sl. 2, č. 143805, 14937/IV.
- ¹²²⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 937, sl. 3, č. 155422.
- ¹²³⁾ SZN 1933, č. 17, 18.
- ¹²⁴⁾ Sestaveno na základě statistických sborníků Zahraniční obchod Republiky Československé, Praha 1920–1938.
- ¹²⁵⁾ Srv. Elemér Hantos, Die Neuordnung des Donauraumes, Berlin-Wien 1935, 44.
- ¹²⁶⁾ K otázce pronikání německého kapitálu do střední a jihovýchodní Evropy srv. Fejes Judit, A magyar-némét gazdasági és politikai kapcsolatok kérdésehez az 1920-as-1930-as évek fordulóján. Történelmi Szemle 19, 1976, č. 3, 361–384; bohatý soubor literatury tématu obsahuje poznámkový aparát studie Schröder Hans-Jürgen, Délkelet-Európa Németország gazdaságpolitikájában különös tekintettel Jugoszláviára (1933–1939), Történelmi Szemle 18, 1975, č. 4, 666–691; dále srv. Zdeněk Sládek, Miroslav Teichman, studie uvedená v pozn. 98.
- ¹²⁷⁾ AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1938, č. 221/38, běžná politická zpráva za březen 1938.
- ¹²⁸⁾ Pakt se skládal ze tří protokolů, druhý a třetí byly hospodářské povahy. Ve druhém, podepsaném šefy všech tří vlád, se pravilo, že „... zúčastněné vlády ve snaze po překonání nezdarych autarkních snah a aby učinily konkrétní opatření pro hospodářskou obnovu podunajských zemí – v duchu rezolucí konfe-

rencí ve Strese a italského memoranda z 20. 9. m. r. — dohody se na tom, že 1. obchodně politická ujednání, sjednaná mezi sebou, rozšíří novými smlouvami a to nejdéle do 15. 5. t. r.;

2. Učiní nutná opatření, aby zamezily nepříznivé účinky z mezinárodního poklesu cen na ceny obilnin Maďarska;

3. Ulehčí tranzit přes jaderské přístavy vhodnými úmluvami;

4. Zřídí stálou komisi tří odborníků, aby podávala konkrétní návrhy pro další rozvoj vzájemných obchodních vztahů.“ Srv. Hospodářský přehled, ZP 1933, 213.

- ¹²⁹⁾ Československé vyslanectví v Budapešti hlásilo 19. 3. 1934: „Důvěrné informace potvrzují zdejší nespokojenost s výsledky římského jednání, zejména v ohledu politickém. Němci využívají nálady krajních praviceových živlů, hlásající, že Gömbös byl oklamán Mussolinim ve věci revize, a že Hitler je vlastním protagonistou maďarských politických aspirací.“ AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1934, došlá depeše č. 164/34.

Vyslanectví upozorňovalo na vhodnost situace pro zahájení intenzivnějších obchodních jednání a na nebezpečí z prodlení, které by mohlo přinést ČSR ztráty. Na urychlení příznivých čs. reakcí naléhala i Francie. Ze nespokojenost s Římskými protokoly nebyla jen mezi krajní pravici, o tom svědčí tytéž dokumenty: „Domnívám se, že by bylo vítáno smířlivé gesto, naznačující možnosti dohody v jistých i politických otázkách (menšiny) v případě příznivých výsledků nastávajícího jednání obchodního.“ Tamtéž.

„Kánya (ministr zahraničí, M. R.) se neztotožňuje s Gömbösem ohledně příliší úzkého sblížení s Itálií, pokud by bylo na úkor přátelství s Němci a usiluje o zachování rovnováhy směrem k Římu a Berlínu. Plaiduje teď pro volnost akce a stěžoval si už nepřímo, že nepřichází z Prahy nabídka k jednání. Proto přišlo všerejší oznámení vhod.“ AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1934, došlé depeše č. 162/34, 18. 3. 1934.

„Hlavní obchodní delegace odjíždí do Říma 5. 4. Z francouzské strany v důsledku rozhovoru Nickla s Calouderem v Paříži jsem upozorněn, že je nezbytné nutno dojednati základní ustanovení obchodní smlouvy do 5. 4. Maďaři jsou rozhodnutí jednat na všechny strany, proto nebezpečí z prodlení, ježto možností výměny zboží postupem doby budou ztenčeny.“ AFMZV, Politické zprávy Budapešť, došlé depeše č. 173/34, 23. 3. 1934.

- ¹³⁰⁾ Akten zur deutschen auswärtigen Politik, Serie C, II/1, 588–591.

¹³¹⁾ Viz pozn. 133.

- ¹³²⁾ O tom, že jejich postoj nebyl ojedinělý a že korespondoval s egoistickými zájmy a postojí recipročního partnera čs. agrárního monopolu — maďarského průmyslu, svědčí mnoho dokladů, citujme např. hospodářský rozbor čs. vyslanectví v Budapešti z března 1935: „... Maďarsko upravuje neustále své celní předpisy tak, aby jimi co neúčinněji podporovalo domácí výrobu ... počátkem února zvýšeno clo na aluminium. Kontingentní režim je velmi dobrým ukazatelem, jaké zboží by mohlo být s úspěchem v Maďarsku vyráběno, neboť jakmile sezná maďarské ministerstvo obchodu, že se nějaký stát domáhá usilovně nějakých kontingentů zboží, které se ještě v Maďarsku buď vůbec nevyrabí, nebo jen nedostatečně, ihned upozorní příslušné odvětví maďarského průmyslu na tuto okolnost a je-li zjištěna rentabilita, zavádí se ihned tuzemská výroba. Tak se kupř. stalo s výrobou gumových vláken, o jejichž dovozní kontingent žádala tak usilovně fa Optimit. Nyní již my poskytueme Maďarsku dovozní kontingenty k nám. Podobně je tomu se zaváděním výroby drobného kovového zboží...“. AFMZV, Politické zprávy Budapešť, č. 206/35, Periodická zpráva I, leden-únor 1935, 11. 3. 1935.

¹³³⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 938, sl. 1, č. 14911.

¹³⁴⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 938, sl. 3, č. 2095034.

¹³⁵⁾ Sdělení E. Beneše o zasedání hospodářských ministrů ze 13. 3. 1934. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 938, sl. 4, č. 37192.

¹³⁶⁾ AFMZV, PZ Budapešť, č. 331/34, 5. 5. 1934, periodická zpráva za březen a duben 1934, s. 45.

¹³⁷⁾ Srv. pozn. 129, dále AFMZV, Politické zprávy Budapešť, č. 408/33, běžná politická zpráva 27, 29. 4. 1933; tamtéž, č. 227/33, periodická zpráva za leden-únor 1933, 14. 3. 1933.

¹³⁸⁾ Srv. předchozí výklad politický.

- 139) Srv. Josef Chmelař, *Zahraníční politika v roce 1932 a Československo, ZP 1933, 8–10. Dále Kovács Endre, Magyar-lengyel kapcsolatok a két világháború között, Budapest 1971, 185–187.*
- 140) Viz pozn. 135, sl. 3.
- 141) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 939, sl. 1, č. 90701.
- 142) SZN 1934, č. 241.
- 143) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 939, sl. 5, č. 21869/IV-8/34.
- 144) SZN 1934, č. 241.
- 145) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 939, sl. 5, č. 21869/IV-8.
- 146) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 939, sl. 5, č. 34700.
- 147) Podmíněnost maďarských postojů základní revizionistickou orientací se nikterak nevytratila, změněné podmínky ji jen modifikovaly. O její důraznosti už v r. 1935, v období raných italských plánů a Stresy srv. např. hlášení čs. vyslance z Budapešti 26. 10. 1933, AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1933, běžná politická zpráva č. 57, č. 814/33: „...pokud se jednání o hospodářské otázky tkne, obávám se ostatně, že maďarská vláda bude i při této příležitosti uplatňovat stanovisko, že hospodářská spolupráce na širší základně s RČS je nemožnou bez souběžné úpravy hranic; sděluje se mi z několika stran, že právě Maďaři si nepřejí, aby hospodářskou spoluprací došlo k upokojení myslí a snad i později k zeslabení snah o revizi. Tomu by se dalo odpomoci jen solidárním nátlakem na maďarskou vládu se strany evropských velmocí a Dohody...“.
- 148) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 940, sl. 2, č. 35003.
- 149) Tamtéž, sl. 3, č. 47122/35.
- 150) SZN 1935, č. 137.
- 151) AFMZV, IV. sekce, krab. č. 941, sl. 4.
- 152) Zpráva ministerstva zahraničních věcí o úpravě výměny zboží mezi ČSR a Maďarskem podle dohody ze 14. 6. 1935. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 941, sl. 5, č. 82630/IV-8/35.
- 153) Verbální nota čs. vyslanectví v Maďarsku z 22. 12. 1935. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 941, sl. 2, č. 166632/35.
- 154) Po podpisu dohody hlásil ministr zahraničních věcí Kánya verbis expressis, že „úmluva sice jest jakýmsi krokem kupředu, ale jinak neznamená zhola nic...“. AFMZV, Politické zprávy Budapešť, č. 721/1935, periodická zpráva IV., hospodářský dodatek za květen-červen 1935, 30. 9. 1935.
- 155) „Československo má dnes pro maďarské hospodářství význam podřadný a ani zdaleka si nemůže činit nárok na to, aby bylo v maďarském hospodářském životě tak rozhodujícím činitelem, jakým bylo ještě v roce 1930 (koeficient významu ČSR pro maďarský vývoz zemědělský byl tehdy 2931, koeficient Německa jen 750)...“. AFMZV, Politické zprávy Budapešť, č. 721/1938, březen 1938, srv. pozn. 127.
- 156) Srv. např. Nemes Dezső, *A Bethlen kormány külpolitikája 1927–1931*, Budapest 1964, 42–48; Ránki György, *Magyarország a német faszista „életterében“ 1933–1939*, Budapest 1964; Marta Romportlová, *Maďarsko...*, 36 n., dále literatura uvedená v pozn. 98 a 126.
- 157) Iván T. Berend, György Ránki, *The development...*
- 158) Akten zur deutschen auswärtigen Politik, Serie C, sv. II/1, 327–328.
- 159) ZP 1934, 254–256.
- 160) 5. 3. 1936 sumarizoval maďarský ministr zahraničí Kánya v interview pro Petit Parisien maďarské stanovisko v tom smyslu, že pokud jde o modality politické spolupráce s podunajskými státy, Maďarsko odmítá každou myšlenku vzájemné pomoci. Nanejvýš by přistoupilo na dvoustranné smlouvy o neútočení... Zato na poli hospodářském je Maďarsko lépe disponováno a ponechává otevřené dveře spolupráci s Malou dohodou. Podmiňuje však tuto spolupráci souhlasem Itálie, Německa a Rakouska. ZP 1936, 234–235.
- 161) ZP 1934, 711–712.
- 162) Robert Kvaček, *Nad Evropou zataženo. Československo a Evropa 1933–1937*, Praha 1966, kap. IX.; týž, *Hodžův plán, Slovanský přehled 53, 1967, č. 6, 347–353.*
- 163) ZP 1936, 127–212; 301–302.
- 164) Tamtéž.
- 165) *Ádám Magda, Magyarország...*, k maďarské politice v bezprostředně předmnichovském období.

- 166) Adám Magda, Documents relatifs à la politique étrangère de la Hongrie dans la période de la crise tchécoslovaque (1938–1939), AH 1964, 89–116; 373–391.
- 167) Adám Magda, Juhász Gyula, Kerekes Lajos, Allianz Hitler, Horthy, Mussolini. Dokumente zur ungarischen Aussenpolitik (1933–1944), Budapest 1966, sv. I, dok. 19, 151–160, denní hlášení o Göringových rozhovorech s Darányim a Kányou z 22. 11. 1937.
- 168) Podrobnosti dohodli němečtí zástupci Künzel a Frank s menšíným ministrem Pálffym a Kányou v Budapešti 19. 2. 1938.
- 169) „... Stále častěji a zřetelněji se jeví, že tzv. římský blok byl po stránce hospodářské dobrým prostředkem k překonání největší tísně minulých let, a že zejména maďarské zemědělství mělo v něm velké výhody, ale jakmile se poměry změnily, ztrácí blok své původní poslání. S Německem byl uzavřen obchodní styk dohodou o kontingentech a placení na 3 roky. Zdá se, že rozsah obchodu bude zvýšen, zejména ve směru německého vývozu do Maďarska, které není ochotno nechat si v Německu vzrůst zamrzlé pohledávky...“. AFMZV, Politické zprávy Budapešť, 1937, č. 654/37, Periodická zpráva IV., VII–VIII. 1937, 6. 9. 1937.
- 170) Miklós Horthy, Mémoires, Paris 1956, 147.
- 171) Srv. např. Adám Magda, Magyarország...; Jörg K. Hoensch, Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei, Tübingen 1966; Maciej Koźmiński, Polska i Węgry przed drugą wojną światową, Warszawa 1970; Robert Kvaček, Podíl Československa na jednání MD a Maďarska v letech 1936–1938, HČ 1963, –; Ivan Ivanovič Pop, Československo-vengerskije otnošenija 1935–1939, Moskva 1972 aj.
- 172) Marta Koukolová-Romportlová, Čas mezi Mnichovem a Komárnem První čs.-maď. diplomatická jednání na poč. října 1938, SP 53, 1967, č. 3, 137–142; táž. Ve Vídni rozhodli silně. Úsilí a zisk maď. revisionismu v první etapě českosl. krize. Slovácký přehled 55, 1969, č. 5, 352–360.
- 172a) Nepatrný maďarský podíl na čs. dovozu naznačí třeba jen tato čísla: v r. 1934 ČSR dovezla celkem za 237 mil. Kč olejnatých semen, z Maďarska pouze za 2 mil. Kč, asi 7 % maďarského exportu této suroviny. Důležitým maďarským vývozním artiklem bylo např. umělé hedvábí. ČSR ho dovážela za 115 mil. Kč, z Maďarska jen za 1/2 mil. ZP 1935, 193.
- 173) ZP 1936, 220–222.
- 174) Hospodářská politika 1937, 935–938.
- 175) Tamtéž, 956–957.
- 176) Tamtéž, 372.
- 177) Deset let Národní banky československé. Jubilejní publikace o československé měně, o činnosti Národní banky československé, o stavu a vývoji mezinárodního hospodářství Československé republiky. Vydala Národní banka čs., Praha 1937, 47–48.
- 178) Tamtéž, 175–180.
- 179) „... Vezmeme-li ještě v úvahu rumunský vývoz do Maďarska, je patrné, že státy MD jsou hlavními a možno říci pro hospodářský život Maďarska nepostradatelnými dodavateli surovin. Z této situace při koncentrované politice malodohodové by bylo jistě možno těžiti více než dosud, zejména v přítomné době vystupňované poptávky po surovinách.“ AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1937, č. 78/37, periodická zpráva VI., XI–XII. 36, s. 24.
- 180) Československý dovoz z malodohodových států v r. 1935 tvořil 9,2 % celkového dovozu (v r. 1933 6,6 %). Z Maďarska a Rakouska 6,4 % (7,6 %). Vývoz do malodohodových států představoval 8,8 % (7,0 %), do Rakouska a Maďarska 11,3 % (15,4 %). Hospodářská politika, 1936, 151.
- 181) Hospodářská politika 1936, 47.
- 182) Tamtéž, 117.
- 183) AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1936, č. 818/36, periodická zpráva III., V.–VI. 1936, 26. 9. 1936.
- 184) Srv. tabulka o celkové bilanci zahraničního obchodu ČSR v závěru práce.
- 185) ZP 1935, 441.
- 186) Iván T. Berend, György Ránki, The development..., 73.
- 187) Pokud šlo o devizové zásoby cedulových bank, trend pokrizového vývoje prospíval spíše surovinovým zemím. Zajímavé je srovnání jejich pohybu v ČSR a Maďarsku.

	1932	1935	1938
ČSR	30 490	1 988	9 113
Maďarsko	2 371	5 824	7 408
v tisících zlatých dolarů			

podle výkazů Národní banky ke konci prosince 1936, Hospodářská politika 1937, 85.

- 188) „Po dohodě se zástupci věřitelů anglických, francouzských, holandských a z USA došlo k nové úpravě zahraničních dluhů. Oněch 45 mil. pengő, které nyní bude Maďarsko ročně platit do ciziny, je ovšem jen zlomek skutečných závazků. Nicméně, jak se zdá, zahraniční věřitelé se tím zatím spokojují, vidouce i v tom jakýsi pokrok. Na druhé straně jde Maďarsku zřejmě o to, aby si takto upravilo cestu pro event. pozdější získání úvěru v cizině.“ ZP 1937, 85.
- 189) „Ztráty, které Maďarsko utrpělo ve svém zemědělském vývozu do Rakouska a Československa za posledních let, ukazují se již trvalými a nebudou možno je žádným způsobem odčinit, tak jako oba státy musejí přijmout nynější stav, kdy Maďarsko má stále menší zájem o jejich průmyslové výrobky a žádá od nich hlavně suroviny. Při vývozu stále stoupá podíl průmyslových výrobků“. AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1936, č. 78/37, periodická zpráva VI., XI.—XII., 1936.
- 190) Srv. tabulku o hlavních položkách maďarského vývozu v závěru této práce.
- 191) Pouze nepatrná část agrárního exportu šla do devizové ciziny. V r. 1935 vyvezlo Maďarsko agrární produkty za 254 mil. pengő, z toho šlo do Německa za 109 mil. pengő, asi 37 %, průmyslový vývoz tam prakticky nesměřoval. Rovněž přes 95 % vývozu do Itálie představovaly zemědělské výrobky. Hospodářská politika 1936, 592.
- Suroviny se pokud možno získávaly z clearingových zemí (největším dodavatelem bylo Rakousko). Tamtéž, 210.
- V roce 1935 stoupl například export železářských a ocelářských výrobků o 55 %. Odběrateli bylo především Rumunsko — z celkového odbytu 12,61 mil. pengő odebralo za 8,51 mil. — dále Jugoslávie, Bulharsko, Egypt a Turecko. Hospodářská politika 1936, 117.
- 192) O prémiové politice a manévrování kursem zlatého pengő srv. např. ZP 1935, 710.
- 193) Hospodářská politika 1936, 592.
- 194) Srv. tabulku o rozsahu a objemu maďarského zahraničního obchodu v roce 1936 a 1937 v závěru práce.
- 195) „... První místo v zahraničním obchodě mělo Německo, odkud dovoz se zvýšil o 35 % a vývoz o 50 %. S Rakouskem a Itálií obchod klesal. Celkem však obchod s těmito 3 státy činil přes 50 % (51 %) celkového zahraničního obchodu Maďarska...“. AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1937, č. 32.
- 196) Maďarsko například rozšířilo a přizpůsobilo celé pěstování olejnin konkrétním německým požadavkům. ZP 1936, 316.
- 197) V roce 1935 nenakupovala v Maďarsku pšenici vůbec, v r. 1936 za 3,6 mil. pengő. Hospodářská politika 1937, 529—530.
- 198) Srv. čtyři tabulky o struktuře čs. a maď. exportu a importu v závěru práce.
- 199) Ekonomicky bezvýsledné, leč pro diplomatické manévrování účinné postoje maďarských vládnoucích kruhů může charakterizovat simultánní uvedení třeba těchto dvou citací dokumentů: „Kánya prohlásil dne 5. 3. 1936, že maďarská vláda je ochotna pozorně a blahosklonně zkoumat každý přijatelný plán o hospodářské spolupráci ve střední Evropě...“. AFMZV, Politické zprávy Budapešť 1936, č. 249/36 dův., Periodická zpráva I, I.—II. 1936, 12. 3. 1936.
- „... Revizní jednání s Československem konané ve Vídni 30. dubna prošlo téměř nepozorovaně a v zasvěcených kruzích zůstal z něho jen dojem, že nelze pomýšlet na seriózní prohlubování obchodních styků s námi...“. AFMZV, Poli-

tické zprávy Budapešť 1936, č. 414/36, Periodická zpráva II, III.–IV. 1936, 8. 5. 1936.

²⁰⁰⁾ ZP 1935, 679.

²⁰¹⁾ Hlasy pro oživení kontaktů s ČSR se vyskytovaly, byly však ojedinělé a dosahu prakticky nulového. Opoziční činitel T. Eckhardt se např. 15. 3. 1937 vyslovil, že: „... tyto státy by tvořily zdravou hospodářskou jednotu.“ ZP 1937. 236.

Bývalý premiér István Friedrich konstatoval: „... považují i hospodářskou součinnost s ostatními středoevropskými státy za nutnou. Této součinnosti mohl by pak následovat kulturní a politický modus vivendi. Bylo by bláhové nedbatí přátelských slov dra Hodži. Ale ani bez Německa nebo dokonce proti Německu by nebyla možná žádná středoevropská reorganizace.“ ZP 1937, 236.

Tyto vážní výroky byly asi tak maximum a přesto je československé oficiální kruhy pokládaly za hodné zaznamenání.

²⁰²⁾ Srv. Valéria Nemcová, Organizácia a monopolizácia medzinárodného obchodu s drevom 1918–1938, HČ 23, 1975, 241–257.

²⁰³⁾ Hospodářská politika 1935, 971.

²⁰⁴⁾ Zpráva národohospodářské sekce z 10. 4. 1936 o celně tarifní smlouvě s Maďarskem, AFMZV, IV. sekce, krab. č. 942, sl. 2.

²⁰⁵⁾ SZw 1936, č. 162.

²⁰⁶⁾ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 545, sl. 9, č. 98296/IV–8.

²⁰⁷⁾ I. skupina se týkala kompenzace dříví, brynzy, uhlí a koksů za vepře, ovce, kozy, koně, máslo, ovoce a zeleninu.

II. skupina byla určena pro kompenzační transakce v oblasti průmyslového zboží. Skupina první připouštěla soukromé kompenzace, v druhé platil režim maďarské devizové centrály, požadující kompenzační prémie.

III. skupina se týkala směny československých surovin a polotovarů (chmel, minerální vody, vlna, smrková kůra, kaolin, magnetit, celulóza, barviva) za maďarské výrobky podle konkrétních dohod.

IV. skupina zajišťovala dovoz maďarského ovoce, zeleniny, šumivých vín a knih k zajištění pobytu maďarských návštěvníků v Tatrách.

V. skupina umožňovala dovoz vepřového sádla, železné rudy a kožešin k dotaci podniků Rimamuráňské společnosti na Slovensku.

²⁰⁸⁾ SZN 1938, č. 52; v platnost byla uvedena 1. 4. 1938.

²⁰⁹⁾ Verbální nota čs. vyslanectví v Maďarsku ze 22. 12. 1937. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 944, sl. 4, č. 23962/38.

²¹⁰⁾ Zpráva delegace z 11. 7. 1938. AFMZV, IV. sekce, krab. č. 945, sl. 2, č. 101561/IV–8/38.

²¹¹⁾ Důvodová zpráva MZV ze 3. 8. 1938. Tamtéž, sl. 2, č. 111636/38.

